

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Västerbottens län

Datum: 2023-05-02

Områdesnummer: NRO 24 029

Områdesnamn: Malån

Kommun: Sorsele, Malå, Norsjö

Kartblad: 23I, 23J, 24H

Area: 13 618 ha

Naturgeografisk region: Bergkullslätt (32c), Förfjällsregion (33h).

Kust/havsregion: Ej aktuellt.

Regionindelning för sjöar och vattendrag: Bottenviken

Agrara kulturlandskapsregioner: Ej aktuellt.

Landskapsform: Bergkullslätt (6), Förfjällsområde (7)

Riksvärde: Vattendrag, Geovetenskap (genombrottsdal, kanjon), Fauna, Flora

Värdebeskrivning: Malån är ett oreglerat biflöde till Skellefteälven som har artrik växtlighet, värdefull fauna och mycket värdefull geomorfologi genom kombinationen av erosion och sedimentavsättningar längs en medelstor dalgång. Särskilt intressanta former är genombrottsdalen och kanjonen som finns i området.

Skellefteåseriens bergarter med basiska vulkaniter och urkalksten ger upphov till en rik flora på flera platser. Vid ån finns artrika skravelängar med brakved och orkidéer, inom riksintresseområdet förekommer växter som pors, örnbräken, svarthö, fjällruta, ängsruta och norna. I vattensystemet förekommer flodpärlmussla, ovanligt storväxt örning samt en stark stam av utter.

Huvudkriterier:

A Framstående exempel på vattendrag med sjöar av intresse

B Oreglerat biflöde till Skellefte älv

D område med rik växtlighet på kalkrik grund?

Förutsättningar för bevarande: Grundförutsättningen för att bevara områdets naturvärden är att den naturliga vattenregimen bevaras. Områdets höga värden kan reduceras av bland annat vattenreglering, bortledning av vatten, utsläpp, industrianläggningar, täkter, dikning och kalavverkning i älvens närområde. Ingrepp som förändring av vattendragets sträckning eller bottenprofil,

vandringshinder, vattenuttag, utsläpp av försurande ämnen, miljögifter, överfiske, och inplantering av främmande fiskstammar skulle också medföra att naturvärdena skadades.

Malåns geovetenskapliga värden kan påverkas negativt av täktverksamhet, vägdragning och mer storskaliga schakt- och anläggningsarbeten.

Efter upphörd flottning i Malån är det angeläget att genomföra miljöåterställning i vattensystemet, till exempel genom att ta bort onaturliga vandringshinder och återställa svämplan och skadade bottnar. Det är också viktigt att återställa hydrologin på dikade våtmarker i avrinningsområdet.

Säkerställande: Följande naturreservat ligger helt eller delvis inom riksintresseområdet: Kroktjärnen, Koppsele, Lomselet, Strömfors, Malå-Storforsen, Borup, Rismyran, Näsuddsberget och Storsele. Av dessa är det endast Malå-Storforsen som omfattar strand- och vattenmiljöerna vid Malån i större omfattning.

Naturreservaten Lomselet, Strömfors, Malå-Storforsen, Borup, Rismyran, Näsuddsberget och Storsele är även skyddade som Natura 2000-områden utifrån habitatdirektivet.

Malån är skyddad mot vattenkraftutbyggnad enligt 4 kap 6 § miljöbalken.

Områdets huvuddrag: Malån är Skellefteälvens största biflöde och mynnar i Skellefteälven vid Svanssele. Malån är oreglerad och har artrik växtlighet och mycket intressant geomorfologi.

Malån rinner upp i de mycket myrrika trakterna kring vattendelaren mot Gargån (Vindelälven). Omgivningarna består mestadels av skogsmark med mindre inslag av myrar och odlingsmark. Åns lopp har en rak, sydostlig sträckning med en lutning som oftast är liten och där större delen av fallhöjden är koncentrerad till sträckan Strömfors-Storforsen.

Malåns vattensystem är rikt på sjöar. Mest betydande är Malåträsk och Stora Skeppträsket i övre delen och längre ner Mensträsket, Stor-Kvammarn och Norsjön. I åns övre del har flera långsträckta selsjöar bildats i den väl markerade dalgången, längre ner ligger sjöarna Malåträsket och Ol-Ersaselet. Malåträskets stränder kantas ofta av frodiga sjömader. En vacker rullstensås löper som en serie av långsträckta öar genom sjön.

Ett flertal mindre åar i områdets övre del förenar sig till Malån och Skeppträskån som flyter samman nära kommungränsen mellan Norsjö och Malå.

Biflödet Verbobäcken rinner upp öster om Gargnäs i ett landskap med mindre skogsberg kring sjöarna Västra och Östra Verboträsket, och mynnar i Malån i höjd med Avaås. Verbobäcken har ett flackt slingrande lopp och kantas ofta av mindre myrar. Vid stränderna finns bitvis en intressant flora.

Malåns största biflöde är Skäppträskån. Ån rinner upp i de myrrika trakterna kring Adak och mynnar i Malån nedströms Malå-Storforsen. Uppströms Stora Skäppträsket slingrar sig ån genom myrrika landskap. Stora Skäppträsket har ett värdefullt öringbestånd och ett stort bruksvärde för fisket. Nedströms Stora Skäppträsket är lutningen i genomsnitt måttlig. Sträckan Storstorforsen till utloppet karaktäriseras av ett starkt slingrande lopp genom småbruten moränterräng. Skäppträskån är liksom Malån ett viktigt uttervatten. Ån är också av intresse ur fiskesynpunkt, här finns både stor öring, harr och nejonöga.

Det förekommer inga dammar eller andra vandringshinder vid Malån. Däremot har Malån varit allmän flottled från Svartselet till utloppet. Under flottningsepoken rensades forssträckorna i huvudfåran. Forsarnas sidogrenar har genomgående stängts av för att underlätta flottning.

Örträsket, på Malåns norra sida knappt 5 km innan Malåns utlopp i Skellefteälven, är en sjö som torrlagts genom en tappningskatastrof 1926 och därigenom ombildats till ett myrområde.

Geomorfologi

Berggrunden kring ån är komplex, en stor del tillhör den så kallade Skellefteåserien. I området finns även den betydligt yngre Adakgraniten, den framträder kring nedre delen av Svartselet och norra delen av Malåträsket. Vid Malånäset finns även bergarter ur Vargforsformationen. Biflödena uppströms Stora Skäppträsket underlagras av Adakgranit, sträckan Skäppträsket till utloppet av Skellefteseriens vulkaniter och fylliter.

Dalgången kring de övre selsjöarna är en typisk genombrottsdal. Vid Storforsen har ån skurit ut en kanjon. Jordarterna kring Malån består av morän med ett ökat inslag av glacifluvium och älvsediment nedåt i dalgången. De glacifluviala sedimenten längs Malån är till övervägande delen grova och ibland mycket grova, särskilt i östra delen av området ner mot Norsjö kommun. I västra delen upp mot Sorsele kommun är Malåns dalgång relativt trång och djup, där utgör isälvsedimenten en mer eller mindre utpräglad dalfyllnad.

Rullstensåsarna längs ån inom Malå kommun ligger helt över högsta kustlinjen (HK). Deglaciationen i området verkar ha varit snabb och delvis kaotisk, med flera kraftiga och kortvariga tappningar. Det förekom flera issjöar, som har gett upphov till flera mindre förekomster av issjösediment och åskullar, till exempel kring Fårträsk, Kåaträsk, Sexträsk, Brännäs och Skeppträskån.

Längst upp i Norsjö kommun är dalgången ganska trång, men vidgas runt Skeppträskåns mynning i Malån. Dalgången är till stor del utfylld av terrasser med sediment. Det förekommer isälvsrännor i materialet bland annat vid Storforsen.

Mellan Övre Ränträsket och Ol-Ersaselet, väster om Södra Mensträsk, går rullstensåsen mycket vackert mitt i dalgången. Helt omgiven av vatten blir rullstensåsen ett mycket distinkt inslag i landskapet. Från Ol-Ersaselet till Gåsselet kan särskilt framhållas den mäktiga åsryggen Talkläppen med flera parallella åsryggar omväxlande med isälvsrännor samt det speciella åsnätet och

flera parallella åsryggar från väg 365 till Gåsselet, där Malån rinner i en isälvsränna längs åspartiets nordöstra flank.

Från Gåsselet till Skäggträsket vid Fromheden följer Malån en isälvsroderad ränna i isälvsmaterial på båda sidor om ån. Där har det mesta av isälvmaterialet närmast ån eroderats bort.

Från sammanflödet med Norsjöån till utloppet i Skellefteälven omges Malån av ett stort randdelta (HK-delta), Fromheden. Den västra delen av deltat kännetecknas av stora terrassytor som har utbildats efterhand vid landhöjningen. Malåns nuvarande lopp är i söder nerskuret igenom de nedersta delarna av HK-deltat som har fyllt ut dalgången till åns mynning i Skellefteälven. När detta delta bildades utgjorde Petikån, Skellefteälven och dalgången där Malåns isälv avviker mot sydost, tre parallella havsvikar ut från deltat.

Nedströms HK-deltat vid Fromheden avviker Malåns nuvarande lopp från Malåisälvens flöde.

Växt- och djurliv och skogar

Skellefteåseriens bergarter med basiska vulkaniter och urkalksten ger på sina ställen upphov till en rik flora. Här förekommer artrika skravelängar med brakved och orkidéer. Porsen är inte ovanlig längs vattendraget och vid stränderna finns även svarthö, fjällruta och ängsruta. Malåträsket har sandstränder med omfattande vassområden och i sjön växer strandpil. Biflödet Verbobäcken som mynnar ovanför Malåträsket har en intressant flora.

En stor biotopvariation, främst kring sjöarna, ger förutsättningar för en mångsidig fauna. Malån har länge varit ett av länets absolut viktigaste vattendrag för utter. I åns övre lopp finns vandrande bestånd av storvuxen öring. Vattendraget har också värdefulla bestånd av harr och sik.

I naturreservaten Kroktjärnen, Koppsele, Lomselet, Strömfors, Malå-Storforsen, Borup, Rismyran, Näsuddsberget och Storsele, som alla ligger i anslutning till Malån, finns på flera ställen naturskogsartade barrskogar. I Borups naturreservat finns en rikt varierad natur med tallurskog, branter och rik växtlighet med bland annat norna.

Anmärkning: Vid Malåträsket finns boplatsfynd från stenåldern, vilket är av mycket stort kulturhistoriskt intresse.

Referenser:

- Forslund, M, Löfroth, M & Rundlöf S, 1991: Våtmarker i Västerbottens län. Länsstyrelsen i Västerbottens län, Meddelande 1:1993.
- Fängstam, H, 1987: Inventering av flodpärlmusslan i Västerbottens län. Länsstyrelsen i Västerbottens län, meddelande 7:1986.
- Granlund, E, 1943: Beskrivning till jordartskarta över Västerbottens län nedanför odlingsgränsen. SGU Ca 26.
- Jansson, E, 1985: Mindre vattendrag i Västerbottens län – en sammanställning av naturvärden. Länsstyrelsen i Västerbottens län, meddelande 2:1985.

Lundqvist, G, 1927: Örträsket och dess tappningskatastrofer. SGU, Ser C, N:o 340. Årsbok 20 (1926) N:o 1.

Länsstyrelsen i Västerbotten 1999: Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Malå grusförsörjningsområde.

SOU 1976:28 Vattenkraft och miljö 3.

Truminventering av Malåns avrinningsområde under hösten 2017. Länsstyrelsen Västerbotten.

Inventering av dammar i Västerbottens län. Databas. Länsstyrelsen Västerbotten.